

Tijdschrift

September 2008

Inhoud

De eerste
Gelderse stoelklok

In gesprek met
Antoon Gaemers

De Lengten van
Oost en West

Oost-Nederlandse klokken

Japanse karakters en een
karakteristieke religieuze

Museumnieuws,
verenigingsnieuws
en beurzen

Inleveren kopij

De uiterste inleverdatum van kopij voor nummer 4, 2008, is 1 november 2008. Kopij en beeldmateriaal graag vóór die datum naar m.timmer@railangfords.nl

Tekst en beeldmateriaal voldoen bij voorkeur aan de volgende eisen:

* Teksten dienen als Word bestand als attachment te worden gemaald. Dus bijvoorbeeld niet opgemaakt in het e-mail programma Outlook.

* Ook voor Tijdschrift geldt, dat het digitale tijdperk zijn intrede heeft gedaan. Dit betekent dat de redactie zoveel mogelijk werkt met digitaal beeldmateriaal. Stuur daarom liever geen foto's of ander papieren beeldmateriaal op. Tenzij het echt niet anders kan. Maar ook dan geldt dat de beelden van fotokwaliteit moeten zijn.

* Om digitale beelden in drukwerk om te kunnen zetten is een minimale 'resolutie' noodzakelijk. In de praktijk is een resolutie van minimaal 0,5 mb (500 kb) vereist. (Meer is natuurlijk altijd goed). Beeldresoluties die lager zijn, bijv. 60 kb, zijn op het beeldscherm weliswaar redelijk scherp, maar voor drukwerk volstrekt onbruikbaar.

TIP: u kunt de resolutie controleren door met uw cursor op het 'ongeopende' fotobestand te gaan staan. Dan verschijnt automatisch het aantal kb's of mb's. Een andere mogelijkheid is om met de cursor op de 'geopende' foto te gaan staan en op de rechtermuisknop te klikken. Door vervolgens naar 'eigenschappen' te gaan, verschijnt de beeldresolutie.

* Ook digitale beelden moeten als attachment worden verzonden, dus niet als onderdeel van een Word document.

Federatie op internet

Informatie over de opzet van de Federatie Klokkenvrienden en de verenigingen die tezamen de Federatie vormen, is te vinden op: www.fed-klokkenvrienden.nl

De webmaster is H. van den Ende junior, te bereiken op hans@hende.com

Redactieadres "TIJDSCHRIFT"

M.F. Timmer
Goudenregenstraat 15
1402 ET Bussum
m.timmer@railangfords.nl
Tel. 035 - 691 90 61

Bij de voorplaat:

Tijdmeting is voor de Olympische spelen natuurlijk essentieel. Sinds 1932 wordt deze verzorgd door Omega. Uiteraard werd hieraan met advertenties aandacht besteed. In het Klokkenmuseum Schoonhoven is er van 22 juli t/m 15 oktober een tentoonstelling aan gewijd. Zie het artikel op pag. 21.

Federatie Klokkenvrienden

De Federatie Klokkenvrienden

is een samenwerkingsverband van:

- Vereniging van Vrienden van het Klokkenmuseum Schoonhoven
- Vereniging Vrienden Museum van het Nederlandse Uurwerk
- Dutch Section of the Antiquarian Horological Society
- Sectie Uurwerkerstellers van de Nederlandse Juweliers en Uurwerkenbranche

Bestuur:	namens:
E.H. Glasius, voorzitter	Schoonhoven
W. van der Krogt, secretaris	MNU
F. van Gorp, penningmeester	NIJ
Ir. K. Roseam Abbing W. van Vliet, coördinator evenementen	AHS Schoonhoven
Secretariaat:	Dorpsstraat 70a 1842 GW Oterleek 072 - 5346690 w.van.der.krogt@hcv.nl
Bezingen:	Postbank nr. 7234958 t.n.v. penningmeester Klokkenvrienden, Rotterdam
Website:	www.fed-klokkenvrienden.nl
Vereniging van vrienden van het Klokkenmuseum Schoonhoven Secretariaat:	M.G.H.A. de Graaff O. van Göttschlaan 7 2082 HV Santpoort Zuid 023 - 5383401 e-mail: graschwerk@spatcknet.nl Postbank nr. 2820594 t.n.v. Vereniging Vrienden
Bezingen:	
Vereniging Vrienden Museum van het Nederlandse Uurwerk Secretariaat:	W. van der Krogt Dorpsstraat 70a 1842 GW Oterleek 072 - 5346690 w.van.der.krogt@hcv.nl
Bezingen:	Postbank nr. 3767920 t.n.v. Vereniging Vrienden MNU
Dutch Section Antiquarian Horological Society Secretariaat:	ir. K. Roseam Abbing Anna van Burenlaan 3 2012 SL Haarlem 023 - 5292501 e-mail: k.roseam@hcv.nl hcv.net.nl
Sectie Uurwerkerstellers Nederlandse Juweliers- en Uurwerkenbranche Secretariaat:	Postbus 904 2270 AX Voorburg Koningin Julianalaan 345 2273 JJ Voorburg 070 - 3866248
Samenstelling TIJDSCHRIFT Redactie: Advertenties:	E. H. Glasius ir. L. A. A. Romeyn tel. 0341 - 254265 Drukkerij WC den Ouden bv FusionHouse
Druk: Vormgeving:	

Advertentietarieven (excl. BTW)

Bij eenmalige plaatsing

1/1 pagina € 150 - 1/2 pagina € 100

Voor vier plaatsingen

1/1 pagina € 175 - 1/2 pagina € 125

achterpagina € 500

Kleine annonces

(vraag en aanbod): € 15

te voldoen overmaken van dit bedrag op de rekening van de penningmeester; de tekst kan naar de redactie worden gestuurd.

De sluitingsdatum van het volgende nummer is: 1 november 2008
De verschijningsdatum is: 17 december 2008

De eerste Gelderse stoelklok van Andries Schooltink uit 1788?

door: Sjoerd Folkers

Onlangs werd in het westen van ons land deze Gelderse stoelklok van Andries Schooltink (1771 – 1835) ontdekt. De klok dateert uit 1788 en is daarmee mogelijk de eerste of een van de eerste exemplaren die Schooltink heeft vervaardigd.

In het nieuwste en allerlaatste boek van Herman Bossink "Uitzonderlijk Hollandse klokken" kwam ik op pagina 11 en 44 foto's tegen van een Gelderse stoelklok waarvan het uurwerk door mij een paar jaar geleden gerestaureerd is. In "Tijdschrift" van maart 2008 heeft drs. E. Veldboer een artikel geschreven over "Een nieuw ontdekte Gelderse Stoelklok".

Vanaf 13 september t/m 5 oktober is er in Goor ook een tentoonstelling over Twentse- en Achterhoekse klokken waar weer andere klokken te zien zijn dan eind 2006 in het Zaanse Urwerken Museum. De tentoonstelling heet "Sporen in Oost-Nederlandse tijdmeting" en wordt gehouden in de openbare bibliotheek in Goor (zie ook pag. 15). Dit type klokken is echt in beweging want we zien dat ze in "Het Oosten" ook niet stil zitten. Deze Gelderse stoelklok (afb. 1) van Andries Schooltink (1771-1835) hing gewoon bij een cliënt in het westen die echt niet wist wat hij in zijn bezit heeft. Zo zullen er nog vele klokken zijn die nog herontdekt zullen worden.

Eerste indruk

De klok lag bij een collega die vroeg of ik er eens naar wilde kijken en of ik hem zou willen repareren. Meestal is de eerste indruk de beste maar dat was in dit geval niet zo. In het loden schild staat een datum geschilderd 1675. Aan de loden meerminnen te zien, leek het wel Gronings. Het baardlood herkende ik ook niet. Ik keek er van de zijkant in en dacht: "Een paar ijzeren lichters", dat zou wel eens een heel vroege Groninger kunnen zijn. Maar nee: "Het blijkt Gelders te zijn".

Hoop, liefde en geloof

Het gaat om een stoelklok met grenen achterplank waarvan de achterzijde iets ruw is. De oren lijken met wat fantasie op gestileerde engelen. Het liele-achtige onderstuk van de plank is gestileerd. Het geheel is groen geschilderd met wat beige kleurige bloemmotieven. De stoel staat op donkerrode gedraaide pootjes. Op de kap is lood gespijkerd waarbij de symboliek mij niet duidelijk is. Op het wijzerplaatlood staan de symbolen hoop, liefde en geloof. Aan de zijkanten van de wijzerplaat twee meerminnen, die staan voor het symbool van vruchtbaarheid en rijkdom. In het midden van het baardlood is vaak een engelenkopje te zien,

Foto 1
Stoelklok van Andries Schooltink uit 1788

maar hier is het een zonnnetje. Het zijlood heeft

Foto 2
Wijzer van de zwanen-
hals-en kop, de zwaan
is een symbool van
eeuwige trouw.

Foto 3
Signatuur van Andries Schooltink 1788.

een gekroond medaillon geflankeerd door twee leeuwen, waar ook de datum 1675 op geschilderd is. De wijzerplaat is overgeschilderd met een zeer eenvoudige beschildering. De uurwijzer is een veel voorkomende standaardwijzer. De minuutwijzer is zeer bijzonder en is een speciaal uitgezaagde zwanenhals. De zwaan is het symbool van eeuwige trouw. Dit geeft aan dat het vermoedelijk een klok is geweest die voor het huwelijk geschonken is (afb. 2).

Nauwelijks slijtage

Op het eerste gezicht lijkt het uurwerk op dat van een Noord-Nederlandse stoelklok. De boven- en onderplaat zijn verbonden door vier stellingpoten van messing. De bovenkant van de stellingpoten is rond en tot mijn verbazing zijn de basementen van twee stellingpoten rond en van de andere twee vierkant. Tevens zijn ze aan de onder- en bovenkant bevestigd met voorsteekpennen. Sporen en ketting zijn praktisch identiek aan de Friese klok. Het wekkerwerk is gelijk, ook wat betreft de uitlichting, aan de Friese klok. Groot verschil is dat de lichters, uurrad en sluitschijf van ijzer gemaakt zijn. De Friese klok heeft geen voorslag op het jaagrad maar bij Gelderse klokken is daar een extra lichter voor geplaatst. Het hartrad ziet er uit als bij een Jurriaan Greven klok maar heeft bij deze klok twee inkepingen. Tandtallen tel ik zelden voor determinatie. Die zijn alleen maar belangrijk voor de lengte van de slinger en gangduur. Toch heb ik ze voor dit artikel maar even proberen te tellen.

Voor het gaand werk kwam ik uit op 72/66. Het spillerad was niet meer te tellen. Het slagwerk bedroeg 60/60/60 en het windvleugelrondsel telde 6 tanden. De assen waarop de raderen geklonken zijn, lopen behoorlijk taps toe. Wat opvalt, is dat de raderen niet netjes op de assen gezet zijn, terwijl ik ook veel gietgallen tegen gekomen ben en zelfs een grote in het spillerad. Het gegoten messing van de raderen is bijzonder hard. Er is nauwelijks slijtage te zien. Ook de rondsels zijn nauwelijks ingelopen, want het ijzer is enige malen

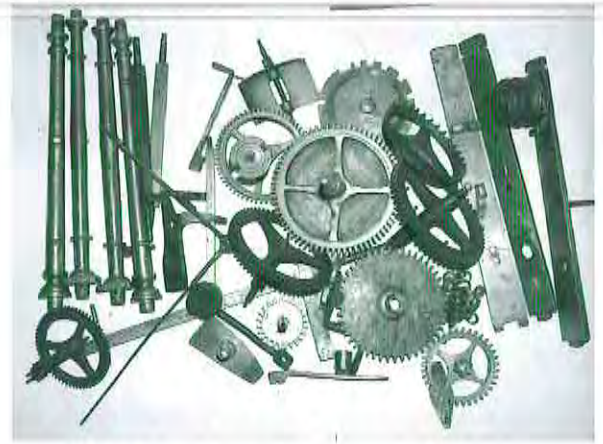

Foto 4
Gedemonteerd uurwerk

harder dan bij de Friese klok. Op de achterstijl is het uurwerk gesignd met AS 1788 (afb. 3).

Amateuristische onverlaat

De achterkant, boven- en onderplaat heb ik geschuurd en daar kwam de originele oranje menie onder vandaan. Na overleg besloot ik de platen toch maar in de rode kleur te houden en heb hiervoor 3560-R van Histor gebruikt. Dit was meer in harmonie met de stoelpoten en de loodbeschildering. Nadat alles ultrasonisch gereinigd is, heb ik de stellingpoten even met een borsteltje met krijt bewerkt. Dan kun je de stellingpoten makkelijk vastpakken zonder dat het vingers nalaat (afb. 4). Sporen, lood en kettingen werden vervangen. De loopvlakken van de tappen zijn vlak gemaakt en glanzend gepolijst met de tappenvijl. Daarna is de klok van nieuwe lagers voorzien. Geen bergeon lagers of die van een ander merk, maar 'messing 58' lagers van Luitzen Tasma die precies de juiste kleur hebben als de platines (deze lagers hebben het voordeel dat er kleine tapgaten inzitten). Na het bussen worden ze vlak, dus gelijk met de platine gevijld. Zo kun je niet of nauwelijks nog zien dat er nieuwe lagers ingezet zijn. Ik heb het lager vanuit de binnenzijde van de klok opgeruimd en aan de buitenzijde van de tap een kleine olieboring gemaakt. Daarna zijn de tanden van het spillerad gecontroleerd en gericht en de paletten van de spil vlak gemaakt. Vervolgens heb ik de spil afgesteld en de klok enige dagen zonder slagwerk laten lopen. Het solderen van de paletten was in dit geval wonderlijk genoeg niet nodig. Kleine val en diepte van het spil/spillerad waren prima. De slingeruitslag was mooi groot. Na het monteren van het slagwerk heb ik de sluitschijf goed afgesteld. Van het wekkerwerk ontbrak de spil. De uitlichting die het wekkerrad vrij moet maken, was verkeerd om gemonteerd en de uitlichting vanuit de bus tussen uurrad en minuutpijp was afgebroken. Na dit hersteld te hebben, constateerde ik dat op het moment van het uitlichten van het wekkerwerk de slingeruitslag behoorlijk minder werd. Ik denk dat een of andere amateuristische onverlaat de zaken

bewust heeft afgebroken. Daarom heb ik alles wat gladder en soepeler gemaakt. Dat kon niet voorkomen dat bij het uitlichten de slingeruitslag toch nog een fractie minder bleef. Tenslotte heb ik het mes opgewerkt en een nieuwe bril gemaakt van 1.5 mm messing 58, de wijzerplaat gemonteerd en de klok op tijd afgeregeld (afb. 5).

Overeenkomsten

In het boek "Achterhoekse Klokken en Uurwerkmakers" van Sellink staat op pagina 102 en 103 een deelopname van een bijna identieke klok van Johannes Meckeveld afgebeeld. De stellingpoten met vierkante basementen zijn exact hetzelfde. Voor zover te zien, is het wekkerwerk identiek. De assen van het raderwerk zijn ook conisch. De windvleugel is bij de klok van Schootlink geheel dicht en bij deze open. Dit zegt niet zoveel, aangezien er bij die van Meckeveld misschien een lichter gewicht aan heeft gehangen, of er heeft wellicht een tand minder in het rondsel gezeten. Het wijzerplaatlood, meermin en baardlood zijn ook identiek. Het baardlood heeft niet in het centrum een engelenkopje maar bij beide klokken een zonnetje, hetgeen weinig voorkomt. De kastplank is nagenoeg gelijk. Als we kijken naar de klokken van Johannes Meckeveld uit Delden (Vorden) dan zien we dat deze ook veel overeenkomsten vertonen met die van Willem Ringelenberg uit Linde en met Andries Schootlink. Beiden blijken in hun jonge jaren leerlingen te zijn geweest van Johannes Meckeveld. Dit is eenvoudig te zien aan de stellingpoten (afb. 6).

Voorzichtige conclusie

Als we naar het jaar 1788 op de klok kijken, dan betekent dit dat Andries Schootlink pas 17 jaar

Foto 6
Schuin vooraanzicht

was toen hij deze klok vervaardigde. Gezien de mindere kwaliteit van het monteren van de raderen op de assen, de remming van het wekkerwerk op de uitslag van de slinger, de stellingpoten met verschillende basementen, zou dit wel eens de eerste of een van de eerste klokken kunnen zijn die hij vervaardigd heeft. En misschien nog wel onder leiding van Johannes Meckeveld in Vorden (en dus niet in Steenderen, waar hij zich later vestigde). Gezien de overeenkomsten moeten er wel goede contacten geweest zijn tussen leermeester Meckeveld en leerlingen Ringelenberg en Schootlink. Geografisch gezien liggen de plaatsen Delden, Vorden, Linde en Steenderen op een flinke loopafstand van elkaar. Met paard en wagen was dit in die tijd zeker te doen. Gezien de overeenkomsten kunnen we misschien wel gaan spreken van "De Vordense Stoelklok".

"Sporen in Oost-Nederlandse Tijdmeting" wordt gehouden in de openbare bibliotheek te Goor van 13 september t/m 5 oktober.

De openingstijden zijn:

Zondag	11.00 - 16.00 uur
Maandag	13.30 - 20.00 uur
Dinsdag	13.30 - 17.30 uur
Woensdag	11.00 - 17.30 uur
Donderdag	niet
Vrijdag	10.30 - 20.00 uur
Zaterdag	10.30 - 17.00 uur.

Foto 5 (links)
Zijaanzicht, let op het
ronde hartrad

In gesprek met Antoon Gaemers, restaurateur royal

door: E.H. Glasius

Antoon Gaemers (59) kent de grenzen van de discretie uit hoofde van zijn beroep. Hij wil wel praten over de klokken in de verzameling van het koninklijk huis, die hij heeft gerestaureerd. Hij wil er ook best foto's van laten zien. Maar die mogen natuurlijk niet worden gepubliceerd.

Dat aan de Haagse restaurateur, reparateur, importeur, handelsagent en verkoper van horloges en klokken, in de jaren tachtig gevraagd werd klokken in de paleizen Huis ten Bosch en Noordeinde te restaureren, lag eigenlijk wel voor de hand. A. Gaemers Chronometrie, met al meer dan zeventig jaar een zaak aan het Noordeinde, was een bekende naam in Den Haag en Antoon is de vierde generatie in het vak.

De geschiedenis van het bedrijf gaat zo'n anderhalve eeuw terug. Overgrootvader Antonius Gaemers (1855-1926) uit Breda besloot als tienjarige jongen in de leer te gaan bij uurwerkmakers. In 1877 – hij was toen 22- vertrok hij naar Batavia in het toenmalige Nederlands Indië. Daar werd hij chef van een werkplaats en gaf leiding aan inheemse horlogemakers. Maar het zelfstandig ondernemerschap lokte en nog in hetzelfde jaar begon hij een zaak in Semarang. Na zes jaar dwong ziekte hem naar Nederland terug te keren. Daar maakte hij kennis met een aardige dame en huwde haar. Als klokken- en horlogemaker werkte hij in Breda en Leiden en tenslotte in Den Haag. In de hofstad zette zoon Albertus (1885 – 1951) het vak voort en werkte ook als zilversmid. Daarnaast bedacht hij dat er misschien een markt zou zijn voor replica's van oud Hollandse klokken. Die bleek er inderdaad te zijn en zo ontstond een serieproductie van nieuwe Zaanse en Friese klokken. Zijn jongste zoon, ook een Albert, nam later dit deel van het bedrijf over. De oudste zoon, Antonius of kortweg Antoon (geboren in 1912),

*Afb. 1. (rechts)
Antoon Gaemers in
zijn atelier in Voorburg*

was al jong zowel een kundig uurwerkmaker als een begaafd violist. In de crisistijd, de jaren dertig van de vorige eeuw, was de toekomst voor musici echter uiterst onzeker en zo werd toch weer het vak van vader en grootvader voort gezet.

In 1935 nam Antoon het bedrijf, dat inmiddels aan het Noordeinde 157 was gevestigd, van zijn vader over. In de meidagen van 1940 vocht hij als dienstplichtig militair aan de Grebbeberg maar na de demobilisatie kon hij zijn zaak voortzetten en wist die door de moeilijke oorlogsjaren te loodsen. Zijn zoon, geboren in 1949, werd Antoon gedoopt en was dus als het ware voorbestemd voor 'het vak'.

Voorbestemd

Desgevraagd zegt Antoon Gaemers nu die 'voorbestemming' geenszins als een last te hebben gezien. "Ik leerde het vak spelenderwijs van mijn vader van wie ik overigens ook de muzikaliteit heb geërfd. Het was vanzelfsprekend dat ik de opleiding aan de vakschool Christiaan Huygens in Rotterdam ging doen, het vak boeide me van jongsaf aan."

Daarbij had hij veel respect voor Gaemers senior die o.a. lid was van de prestigieuze Société Suisse de Chronométrie en die technische artikelen in diverse vakbladen publiceerde. Ook verzorgde deze het onderhoud van de torenklokken in de Haagse regio.

Na het behalen van zijn diploma in 1966 liep

*Afb. 2. (links)
Miniatuur rijtuigklokje,
model Ovale, met bijpassende
leren etui*

Afb. 3. (links)
Franse Lodewijk XVI
planetarium pendule,
gedemonteerd

Afb. 4. (rechts)
Detail van de planetarium
pendule

Antoon junior stage bij gerenommeerde uurwerkfabrieken als Bulova, Longines en Omega. In 1970 begon hij in het bedrijf van zijn vader, dat zich enerzijds richtte op verkoop en onderhoud van de betere horlogemerken en anderzijds ook antieke klokken restaureerde en verkocht. Tien jaar later nam Antoon junior de zaak over.

Chronometrie

Antoon verandert de naam van het bedrijf in het deftige 'A. Gaemers Chronometrie'. Daarmee geeft hij helder aan dat hij geen juwelier is die ook horloges verkoopt, maar een specialist op het gebied van tijdmeting. Hij gaat ook reparaties verzorgen voor collega's en juweliers. Antoon bouwt de zaak verder uit en verwerft o.a. de vertegenwoordiging van merken als L'Epee, Uhr Lavigne, Jean Roulet, Matthew Norman en Swiza. Daarnaast gaat hij de after sales service verzorgen van merken als Bulova –de eerste fabrikant van elektronische horloges-, Audemars Piguet, Vacheron & Constantin, Breitling, TAG-Heuer, Mido en Rado. Een bijzondere plaats in het bedrijf, en in het hart, van Antoon Gaemers krijgt daarbij de vertegenwoordiging van Jaeger le Coultre. "Natuurlijk, het zijn prachtige horloges, zoals de bekende Reverso, maar wat ik het meest bijzonder blijf vinden zijn de Atmos klokken. Het idee erachter is echt een vondst en de uitvoering is technisch subliem."

Exposities

De jongste telg uit het uurwerkmakersgeslacht toont zich meer dan alleen een bekwaam technicus, hij is ook een echte ondernemer. In de loop der jaren weet hij op diverse manieren de publieke aandacht op zijn zaak te vestigen. Dat doet hij vooral door het organiseren van eigen tentoonstellingen in een apart pand in een zijstraat van het Noordeinde. "Ik heb er zeker zo'n twin-

tig opgezet waaraan in de pers vaak aandacht is besteed." Zeker de meest spectaculaire was die van de 'grootste pendule ter wereld'. Deze reusachtige klok in de vorm van een messing pendule met glazen zijanten was meer dan 2,5 m hoog en vervaardigd door de bekende Zwitserse fabrikant L'Epee. De expositie werd (in 1995) geopend door toenmalig burgemeester Havermans. "Die heeft nogal een bescheiden postuur en daardoor valt op de foto's het formaat van de klok des te meer op." Ook zakelijk is dit evenement een succes. Gaemers verkoopt na afloop de klok voor 1,3 miljoen gulden aan een Arabische sjeik. Twee jaar later weet Antoon Gaemers duizenden te lokken met het exposeren van het meest gecompliceerde horloge dat ooit was vervaardigd. Hij slaagt erin het Stan Huygens Journaal van De Telegraaf hiervoor te interesseren. Een foto van zijn dochter die het horloge toont, levert een ongekende publiciteit op, ook vanwege de prijs van dit Audemars Piguet uurwerk: één miljoen gulden. Gaemers exposeerde in stijl. Zijn tentoonstellingen, althans de openingen, werden omlijst met klassieke muziek en hij gaf een eigen 'Chronom Journaal' uit.

Antieke klokken

Steeds combineert de Haagse ondernemer de verkoop en restauratie van dure moderne horloges met die van antieke klokken. Staande klokken

Afb. 5. (onder)
Klein houten Japans klokje
met messing uurwerk

Sinds 1986

Henk Jonker
MEUBELRESTAURATIE

Restauratie van antieke meubelen en uurwerkkasten

17^e - 18^e - 19^e eeuw

Telefoon: 072 - 5066153 Mobiel: 06 - 27533327

Ingeschreven in het RESTAURATOREN REGISTER

Lamoraalweg 59, 1934 CC Egmond a/d Hoef

Regulateur, in eigen atelier vervaardigd.

Uurwerkmakerij A.P. Walhout

Gespecialiseerd in het vervaardigen van:

- Tandraden en rondsels in iedere kwaliteit en tandvorm.
- Ankerraden, pal- en sterraden.
- Snekken, kloven en bruggen enz.
- Precisie- en astronomische uurwerken.

Ook restaureren wij uw antieke klok of barometer geheel naar uw wens.

s-Gravenstraat 47 4431AA 's-Gravenpolder
Tel. 0113-311339 www.uurwerkmakerij.nl

Verzameling

De liefde van Antoon Gaemers voor het antieke uurwerk blijkt niet alleen uit zijn beroepsmatige activiteiten maar ook uit zijn verzameling. Die is nogal eclectisch van aard. Naast een schitterende staand horloge met speelwerk van de bekende Haagse maker Jan Bernardus Vrijthoff Junior wordt zijn huis in Voorburg ook opgesierd door Franse pendules, Zaanse klokken, barometers, tafelklokken en zelfs een klein Japans wandklokje. De nadruk ligt echter op reisklokjes ofwel carriage clocks waarvan hij een schitterende collectie heeft. Heel bijzonder is ook het oude uurwerkmakers-gereedschap dat allemaal uit de familie komt. Enige klokken uit de verzameling zijn hierbij afgebeeld.

*Afb. 6. (links)
Franse pendule met slinger
aan de bovenzijde*

Bakens verzet

Inmiddels is het bedrijf aan het Noordeinde in 2003 opgeheven en worden de panden daar sindsdien verhuurd.

“Er veranderde veel in de branche, dat was één gegeven. Ik heb geen opvolger, dat was een tweede. Bovendien gingen juist in die tijd veel eigen mensen met pensioen waardoor ik veel waardevolle expertise kwijt raakte. Helaas zijn er vrijwel geen nieuwe mensen te krijgen. Uit al die gegevens bij elkaar heb ik mijn conclusies moeten trekken.” Antoon Gaemers besloot de zaak op bescheiden wijze persoonlijk voort te zetten. Twee dagen in de week, op donderdag en vrijdag, houdt hij in Voorburg ‘spreekuur’, d.w.z. dat mensen advies kunnen vragen en uurwerken ter reparatie aanbieden. Voorts houdt hij zich bezig met taxaties, o.a. voor de Dienst der Domeinen, met aankoopadviezen voor verzamelaars en musea en met taxaties in het buitenland, met name in België en Duitsland. Ook is hij nog steeds importeur van Matthew Norman en Swiza.

*Afb. 7. (onder)
Vroege uitvoering van een
Atmos klok*

Wat is zijn visie op de toekomst van het vak?

“Er zijn veel te weinig echte vaklieden, zowel voor de restauratie van antieke uurwerken als voor de service aan horloges. Wat enige hoop geeft, is dat het niveau van de amateurs zich op bijzondere wijze heeft ontwikkeld. Er zijn tegenwoordig nogal wat hobbyisten die niet voor een goede vakman behoeven onder te doen. Helaas weigeren de grote horlogemerken deze mensen onderdelen te leveren. Ze zijn bang voor geknoei maar ik heb daar wel een oplossing voor: zorg dat deze mensen een certificaat kunnen halen, dan heb je als branche zelf het niveau in de hand.”

van bekende signatuur als Fromanteel gaan door zijn werkplaats, die al gauw tien man personeel telt. Ook sublieme Franse pendules en planetaria worden aan het Noordeinde gerestaureerd. Vooraanstaande families zijn al generaties klant. Inkopen doet Gaemers een enkele keer op een veiling maar vooral bij particulieren. “In de loop der jaren heb ik een brede relatiekring opgebouwd. Vaak kon ik iets van oude klanten kopen. Heel belangrijk want dan weet je wat je koopt!”, Aan een bekende Nederlandse –waarvan hij de naam discreet natuurlijk niet noemt- heeft Gaemers een bijzonder dienst verleend. Deze dame kwam eens op de fiets naar het Noordeinde en zette haar rieten mandje op de toonbank. “Daaruit kwam een miniatuur reisklokje van goud en malachiet maar dat zag je niet want het was geheel vervuild. Het had, zo vertelde mevrouw, op de kinderkamer gezworven en bijna twintig jaar ergens in de garage gelegen. Bij het opruimen had een handelaar er haar duizend gulden voor geboden en toen had ze bedacht, dat onderzoek door een deskundige misschien wel op zijn plaats was. Dat onderzoek wees al gauw uit dat het om een bijzonder klokje van Cartier ging met volledig kalenderwerk, slagwerk en minutenrepetitie. Het is in onze werkplaats gerestaureerd en vervolgens heb ik het in opdracht verkocht. Toen bleek de werkelijke waarde bijna 200.000 gulden te zijn.” Dat de familie nog steeds een goede relatie van Antoon Gaemers is, spreekt voor zich. Een zeer bekende klant was ook prins Bernhard, die een liefhebber van bijzondere horloges was. “Nu hij al weer enige tijd is overleden, durf ik dat wel te zeggen.” Niet alleen Hagenaars maar ook buitenlanders weten de weg naar de zaak te vinden. Allereerst natuurlijk het personeel van ambassades en de juristen die in het Vredespaleis werken. Voor dat gebouw heeft zijn vader overigens ooit vier klokken vervaardigd, die in de hoeken van de grote vergaderzaal zijn gemonteerd.

Een leerzame tentoonstelling in het MNU over de tijdmeting op zee

De Lenghten van Oost en West

door: Carel Hofland

Dit najaar vindt de campagne “Het verleden van Nederland” plaats. Vanaf 12 oktober is er wekelijks een TV-uitzending over de acht uitgekozen periodes van onze geschiedenis. Sinds vorig jaar is het gebruikelijk onze vaderlandse geschiedenis te bekijken door de bril van de Nationale Canon, waarin tot onze teveredenheid ook Christiaan Huygens een plaats heeft gekregen. Het Museum van het Nederlandse Uurwerk in Zaandam haakt in op de campagne met een tentoonstelling die de rol van onze voorvaders bij het in kaart brengen van de wereld voor het voetlicht brengt.

Dat is niet toevallig, want de ontwikkeling van de tijdmeting heeft hierin een grote rol gespeeld. Maar daar houdt de Nederlandse inbreng niet op. Dankzij ons rijke maritieme verleden is ook in de ontwikkeling van de cartografie een prominente Nederlandse rol waarneembaar.

Dit is een boeiend verhaal, dat de aanloop is tot het globale tijdnetwerk waarin we nu leven. In de 16e eeuw is het idee geboren dat in de 19e eeuw heeft geleid tot de universele gecoördineerde tijd en in de 20e eeuw tot GPS en het navigatiesysteem in onze auto's.

Recente artikelen in Tijdschrift, zoals dat van J. Knobbout in aflevering 07/2 en dat van J. Mohrmann in aflevering 08/1, tonen aan dat dit onderwerp nog steeds interesse wekt.

Het probleem

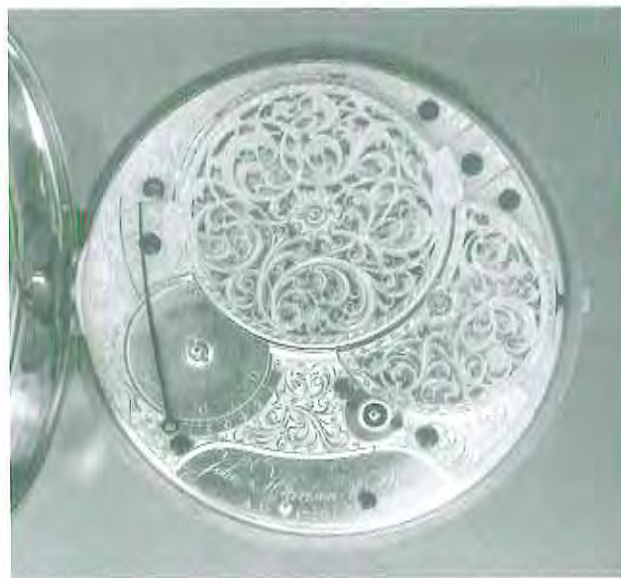
Vanaf de Renaissance nam de scheepvaart over de wereldzeeën toe. Vaak ging dat op goed geluk, want de bepaling van de lengtegraad was een groot probleem. Daardoor waren er ook geen nauwkeurige kaarten beschikbaar. Menig schip is op zee verdwenen of op de rotsen gelopen bij gebrek aan een betrouwbare methode om de lengtegraad te bepalen. In de loop van de tijd werden wel astronomische methoden voorgesteld om de lengtegraad te bepalen, maar die waren in de praktijk uitermate weerbarstig.

Het idee

De Friese wiskundige Gemma Frisius (1508-1555) had een ander idee: omdat de wereld als een soort

Afb. 1 en 2

Voor- en achterzijde van de scheepschronometer van John Harrison, ook bekend als H 4.

klok van oost naar west om zijn eigen as draait, zou iemand op een vast punt buiten de aarde aan de positie van de aarde kunnen aflezen hoe laat het is. En omgekeerd: als je weet hoe laat het is op de plek waar je bent, in verhouding tot de referentietijd op een vast punt, weet je op welke (Oost-West) lengtegraad je je bevindt. Hij stelde in 1530 als eerste voor een nauwkeurige tijdmetre te ontwikkelen om overal ter wereld de referentietijd te kunnen bepalen. Dat was aardig bedacht, maar die tijdmetre was er nog lang niet.

Vooralsnog bleef het vinden van de lengtegraad een probleem. Vooral maritieme mogendheden waren gebaat bij een oplossing. In 1598 beloofde Philips III van Spanje de vinder van de lengtegraad een eeuwigdurend pensioen van 6.000 ducaten. In 1600 loofde de Nederlandse Staten-Generaal een prijs van 30.000 gulden uit voor een methode om de lengtegraad op zee te bepalen. Engeland spande de kroon met een Longitude Prize van 20.000 pond (in 1996 omgerekend tot een waarde van 12 miljoen dollar), die in 1714 in het vooruitzicht werd gesteld. De belangen waren groot.

De oplossing

Nadat Christiaan Huygens (1629-1695) in 1656 het slingeruurwerk had ontwikkeld, richtte hij zich direct op het ontwerp van een zee-uurwerk met slinger. De Haagse uurwerkmaker Severijn Oosterwijck vervaardigde hiertoe de eerste experimentele uurwerken. Een serie proeven in de jaren '60 leverde weinig op, maar in 1665 publiceerde Huygens wel "Kort Onderwys Aengaende het gebruyck Der Horologien tot het vinden der Lenghten van Oost en West", waarin de methode van Frisius verder werd onderbouwd. Een volgend experiment vond plaats in 1686-87 aan boord van het schip de "Alcmaer". Bij deze test maakte Huygens gebruik van een Europese paskaart, vervaardigd door Dirck Rembrandtz. van Nierop uit Nieuwe Niedorp (1610-1682).

Hoewel Huygens zelf een belangrijke bijdrage leverde aan de ontwikkeling van de balans met balansveer om de gang van uurwerken te regelen, kwam hij pas in een laat stadium op de gedachte deze te gebruiken voor tijdmeting op zee. In de vroege jaren '90 was hij bezig met de ontwikkeling van een uurwerk met balans, maar hij leefde niet lang genoeg om dit project te kunnen voltooien.

Uiteindelijk zou het de Engelsman John Harrison (1693-1776) zijn, die als eerste een betrouwbaar scheepsuurwerk met balans vervaardigde (afb. 1, 2 3), waarmee het probleem van de bepaling van de referentietijd werd opgelost. Harrison won de Longitude Prize en de geboorte van de scheepschronometer was een feit. De zeeman kon de plaatselijke tijd bepalen, die vergelijken met de referentietijd en op grond van het verschil de lengte-

graad berekenen. Onze landgenoot Willem Snellen (1727-1791) uit Dordrecht was een van de eersten die in de voetsporen van Harrison trad.

*Afb. 3. (boven)
Balans en veer van
de chronometer*

De productontwikkeling

In de tweede helft van de 18e eeuw verliep de ontwikkeling naar de moderne scheepschronometer snel. De inspanningen van theoretische en praktische genieën als Le Roy en Berthoud en daarna Arnold en Earnshaw leidden tot een hanteerbaar scheepsuurwerk dat exact genoeg liep voor een betrouwbare positiebepaling. De gecompliceerdheid van het uurwerk van Harrison werd hierbij overwonnen. Tegen 1800 was de scheepschronometer zoals wij hem kennen de facto standaard. De Nederlandse uurwerkmaker die in 1806 als eerste bruikbare scheepschronometers naar Engels model in serie vervaardigde, was Herman Friedrich Knebel (1770-1829). Daarnaast maakte Knebel ook astronomische uurwerken. De belangrijkste Nederlandse leverancier van astronomische uurwerken was evenwel Andreas Höhwü (1803-1885), die 13 exemplaren vervaardigde voor de Nederlandse overheid. Höhwü leverde voorts scheepschronometers aan de Nederlandse Marine.

In de 19e en 20e eeuw ging de ontwikkeling naar industriële productie van een steeds simpeler, maar toch steeds nauwkeuriger tijdmetre verder. Evenals hun buitenlandse collega's waren de Nederlandse chronometerleveranciers intussen geen makers meer, maar detaillisten.

De gevolgen

Het ontwikkelen van precieze tijdmeters was mogelijk een hobby, maar geen vrijblijvende. Er stonden levens op het spel, en belangen van handel en communicatie. In eerste instantie leidde dit tot een spectaculaire verbetering van land- en zeekaarten.

Tussen 1787 en 1850 bracht een Lengtegraad-commissie in opdracht van de Nederlandse overheid de Nederlanden en de overzeese gebiedsdelen in kaart m.b.v. driehoekmeting. Scheepschronometers werden door bijvoorbeeld

RESTAURATIE / REPARATIE

VAN OUDE / ANTIEKE KLOKKEN

TORENUURWERKEN EN

ELEKTRISCHE BUITENKLOKKEN

A. Peek Uurwerktechniek

Merelstraat 84 A/B

1223 NV Hilversum

Tel. : 035-683 70 27

Fax : 035-588 21 11

E-mail: peekuurwerktechniek@planet.nl

- * SVGB gecertificeerd leerbedrijf uurwerktechniek *
- * vervaardigen van alle onderdelen naar tekening of model *
- * openingstijden maandag t/m vrijdag van 09.00 – 16.00 uur *

Herman Horselenberg

restaurator antieke uurwerken

JAN HENKELS

Reparatie - Restauratie

van oude en antieke

uurwerken

JOHN ELLICOTT

Uw kostbare bezit wordt met respect en vakmanschap behandeld.

IJsseldijk 89, 8194 LC Veessen. Telefoon 0578 - 631783

herman@horselenberg.nl • www.horselenberg.nl

Afb. 4

Kaart van Azië (Asia) uit de Atlas Maior van de bekende Amsterdamse maker Joan Blaeu

de Leidse sterrenkundige professor F. Kaiser (1808-1872) geijkt aan astronomische regulatoren. Zo werd de basis gelegd voor een zich snel ontwikkelende coördinatie van de tijdmeting tussen verschillende plaatsen, landen en continenten. Druk van handel, communicatie en technologische ontwikkelingen (spoorwegen en telegraaf, om maar iets te noemen) leidde aan het eind van de 19e eeuw tot de acceptatie van een wereldwijd gecoördineerde tijd.

De tentoonstelling

De samenvatting klinkt droog, maar het verhaal is fascinerend. Eenzame genieën, keiharde belangen, schipbreuk en diefstal van intellectueel eigendom, maar ook gestadige vooruitgang. We kunnen niet beloven dat de tentoonstelling even spannend wordt. Wel zal het verhaal kleurrijk en afwisselend geïllustreerd worden.

Om te beginnen willen we duidelijk maken waarom het gaat. Hoe werkt het nu eigenlijk met die positiebepaling op zee en wat gebeurt er als het niet werkt? Aan de hand van kaartmateriaal, navigatie-instrumenten en uurwerken wordt verder een beeld geschetst van de stand van zaken in de 17e eeuw. De voorstellen van Frisius en Huygens voor een betere aanpak ontbreken hierbij niet. Dan komt de vraag wat een scheepschronometer is, waarom die zo goed de tijd meet en welke uitvindingen en uitvinders bepalend waren voor het succes. Dit deel van de tentoonstelling is

gebaseerd op veel originele constructietekeningen en gedetailleerde foto's van de oorspronkelijke uitvindingen.

Voor de klokkenliefhebber komt daarna wellicht het hoogtepunt van de tentoonstelling: negen scheepschronometers, vier astronomische regulatoren en een aantal andere tijdmeters van Nederlandse signatuur. Daar blijft het niet bij, want er zullen ook interessante documenten (tekeningen, brieven, testrapporten en meer) over de instrumenten en hun makers getoond worden. Over de effecten van de verbeterde tijdmeting valt veel te zeggen, maar we denken die het meest aanschouwelijk te maken met het tonen van zee- en landkaarten (afb. 4) uit de hele periode van de 17e t/m de 19e eeuw. Frappant!

De tentoonstelling loopt van 10 oktober tot en met 30 november. De officiële opening vindt 10 oktober plaats. Raadpleeg vooraf onze website www.mnuurwerk.nl voor tijdstippen en mogelijke wijzigingen, of bel naar 075-6170769. Gezien het hoge educatieve gehalte van de tentoonstelling streven we ernaar de tentoonstellings teksten en aanvullende documentatie in een eenvoudige brochure voor de bezoekers beschikbaar te stellen.

We wensen alle bezoekers een behouden thuiskomst!

Boeken in beeld

Boeken over scheepschronometers

Dit najaar houdt het MNU een tentoonstelling over tijdmeting op zee. Over de ontwikkeling van de tijdmeting op zee is veel geschreven, want het is misschien wel het meest fascinerende hoofdstuk in de geschiedenis van de tijdmeting. In dit verband is het zinvol een aantal boeken te bespreken. We houden het op de essentiële aanraders.

Gould The Marine Chronometer (1923) Medium - 287 pagina's *

De classic. Een zeer gedegen technische en historische behandeling van de ontwikkeling van de scheepschronometer. Een must voor de liefhebber. Gould was de man die de chronometers van Harrison gerestaureerd heeft na diepgaande studie van het onderwerp.

Bertele Marine & Pocket Chronometers (1991) Large - 319 pagina's *****

Het plaatjesboek. Het meest volledige overzicht van de geschiedenis van de scheepschronometer. Opnieuw een must voor de liefhebber. Er is een voorafgaande Duitse uitgave van Callwey, die niet meer in druk is. Iets mooier geproduceerd, maar veel duurder.

Mercer Chronometer Makers of the World (1991) Medium - 291 pagina's ****

De enige namenlijst die specifiek op chronometermakers gericht is, helaas met wat omissies. Tony Mercer was een nazaat van de bekende chronometermakers, en hij had zicht op de materie.

Andrewes The Quest for Longitude (1996) Large - 437 pagina's *****

Een prachtig uitgegeven boek over de geschiedenis van de uitvinding van de scheepschronometer. Gedegen, mooi geïllustreerd en af en toe best spannend. Helaas, niet meer in druk.

Sobel Longitude/Illustrated Longitude (1998) Medium - 216 pagina's ****

Longitude is Dava Sobels verhaal over de strijd van John Harrison. Bekroond en verfilmd, wat is er meer over te zeggen? The Illustrated Longitude is hetzelfde boek, maar in samenwerking met Will Andrewes geïllustreerd als een uittreksel van The Quest for Longitude. Een mooi boek.

US Navy Dept Manual for Overhaul... Hamilton Ship Chronometer (1948) Medium - 98 pagina's ****

Een boek voor de doe-het-zelvers. Stap-voor-stap instructies voor het onderhoud van de fameuze Hamilton chronometers, uitgelegd ten behoeve van het onderhoudspersoneel van de Amerikaanse marine. Mutatis mutandis ook bruikbaar voor andere chronometers.

AHS Your Time Medium - 136 pagina's ****

Niet een absolute aanrader, maar wel een tip voor niet-AHS-leden. Vanaf de tweede helft van de 19e eeuw kwamen vrijwel alle ebauches voor scheepschronometers (ook Nederlandse) uit Lancashire, en deze uitgebreide tentoonstellingscatalogus besteedt hieraan veel aandacht. Mooi geïllustreerd en degelijk bestudeerd.

Enkele van deze boeken zijn bij het MNU op voorraad. Er is over dit onderwerp veel meer gepubliceerd en op voorraad, dus kijk eens rond in onze boekenwinkel. En als een gewenste titel niet op voorraad is, zoeken we hem graag voor u.

Oost-Nederlandse klokken in Goor

door: E.H. Glasius

In de openbare bibliotheek (De Höfte 9) in Goor wordt nog t/m 5 oktober een tentoonstelling gehouden over Oost-Nederlandse klokken onder de titel "Sporen in de Oost-Nederlandse Tijdmeting" – 250 jaar Goorse Uurwerkhistorie (1600-1850). De expositie is tot stand gekomen met medewerking van de musea in Schoonhoven, Zaandam, Asten en het Duitse Cloppenburg.

Zoals bekend was Goor vanaf de 17e eeuw een plaats waar verschillende nu bekende klokkenmakers hun ambacht uitoefenden.

Volgens recent onderzoek van drs. E. Veldboer te Oldenzaal behoren de broers Jacob en Willem Spraeckel tot de grondleggers van de Oost-Nederlandse uurwerkmakerij. Zij stonden in 1635 en 1637 vermeld als werkzaam in de stad Goor. Vermoedelijk waren ze smeden en maakten zij torenuurwerken. Een gesigneerd torenuurwerk uit Gelselaar is op de expositie te zien. Hun zoons, die beiden Jurriaan heetten, waren eveneens uurwerkmakers. Aan Jurriaan Spraeckel uit Goor wordt de vroegst bekende en gedateerde Oost-Nederlandse klok toegeschreven. Een van de latere Spraeckels was tevens burgemeester van Goor. De twee meest bekende klokkenmakers uit Goor zijn wel Anthonie ter Swaek (1692-1772) en zijn leerling Carol Willem Bakker (1732 – 1806).

Ter Swaek was getrouwd met een dochter van burgemeester/klokkenmaker Joan Spraeckel en was waarschijnlijk zijn leerling. Hij was een van de eerste Oost-Nederlandse klokkenmakers die de ankerangang toepaste (en daarmee ver op de behoudende Friese stoelklokkenbouwers voor liep). Ter Swaek en Bakker werkten jarenlang nauw samen. In 2006 is ook een klok gevonden waarop hun beider signatuur voor komt. Opmerkelijk is dat de uurwerken moeilijk tot een van de makers te herleiden is, omdat beiden af en toe zogenaam-

de kenmerkende elementen van elkaar overgenomen lijken te hebben. Kenmerk van de bekende klokken van deze makers is de lange, hoog opgehangen slinger.

Behalve klokken uit Goor toont de bibliotheek ook werken van makers als Goslink Ruempol uit Laren en Willem Ringelenberg uit Vorden. Van deze laatste is archiefmateriaal bewaard gebleven, dat wordt geëxposeerd. Er blijkt uit dat hij niet alleen klokkenmaker was, maar ook boer en veehandelaar en bovendien een veelzijdig technicus. Zo repareerde hij klokken, sloten en jachtgeweren en vervaardigde messing tabaksdozen.

Literatuur:

- *Wijzers uit het Oosten, catalogus van de gelijknamige tentoonstelling van het Museum van het Nederlandse Uurwerk (9 december 2006 t/m 7 januari 2007)*
- *Een nieuw ontdekte 18e eeuwse Gelderse stoelklok, drs. E.J.B.Veldboer, TIJDSchrift, 08/1*
- *Antieke Nederlandse klokken, Jan Willem Voogd, Scriptum Art, 2007*
- *De Nederlandse stoelklok, J. Zeeman, Van Gorcum, 1978*

Afb. 1 (boven)

Wijzerplaat van een klok met maan en datum van Anthonie ter Swaek a Goor

Afb. 2 (links)

Ook in het Gelderse vervaardigde zandlopers zijn op de expositie te zien.

Japanse karakters en een karakteristieke religieuze

door: E.H. Glasius

Een bezoek aan de zaak van Geert Mouthaan in Naarden Vesting is vaak een pelgrimage naar relikwieën in de sfeer van antieke klokken. Bij een recent bezoek trof ik er twee zeer bijzondere uurwerken aan.

Afb. 1 (boven)
Japanse consoleklok met geheel ijzeren uurwerk,
vervaardigd door Tokitsuna Fujiwara in 1738.

Japanse consoleklok

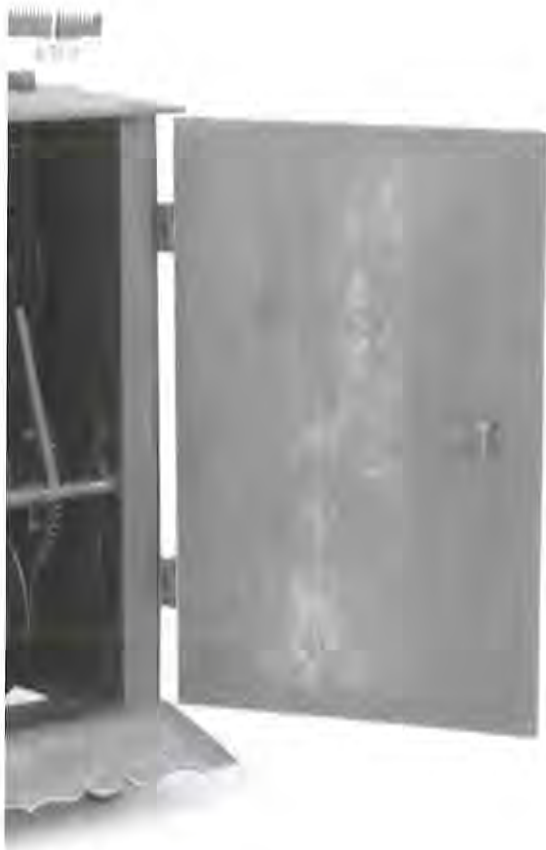
Enige tijd geleden verwierf Mouthaan een Japanse lantaarnklok van uitzonderlijke kwaliteit (afb. 1). Het meest bijzondere echter, is de inscriptie aan de binnenzijde van de rechterdeur. Daar staat, uiteraard in Japanse karakters; "12 mei 1738, gemaakt door Tokitsuna Fujiwara "Echizennokami" (afb. 2). Deze Westerse vorm van een datum noterende Japan in de 18e eeuw vanzelfsprekend niet. De datum is naar onze tijdrekening omgerekend. De deskundige die Mouthaan heeft geraadpleegd, gaf in eerste instantie als toelichting dat de toevoeging "Echizennokami" iets betekent als krijgsheer, samurai of adellijk persoon. Nader onderzoek wees uit dat het een samentrekking is van Echizen-no-kami, wat kan worden vertaald als heer of gouverneur van Echizen. Dit is een gebied noordelijk van Kyoto, indertijd een welvarende streek, die thans bekend staat als de provincie Fukui.

Voorts bleek de familie Fujiwara in het begin van de achttiende eeuw een van de machtigste van Japan te zijn. Letterlijk betekent de naam Fujiwara: 'veld bloemen van de berg Fuji'. Zoals bekend is dit de 'heilige' berg van Japan. Het was beslist niet gebruikelijk dat lokale Japanse heersers zich ook met ambachten bezig hielden. De enige verklaring die kan worden gegeven voor deze bijzondere signatuur, is dat deze heer of gouverneur de klok als een soort hobby heeft vervaardigd, wellicht naar voorbeeld van een bestaand uurwerk.

Als dat zo is, dan heeft de heer Fujiwara in ieder geval vakwerk geleverd. De door gewichten aangedreven lantaarnklok met gaand en slagwerk en een wekker is van hoge kwaliteit en nog in goede staat. Ook is klok vrijwel compleet bewaard gebleven, alleen de foliotgewichtjes en de console ontbraken. Gewichtjes zijn inmiddels weer bij gemaakt en Geert Mouthaan is daarmee nu experimenteel de gang aan het regelen. In overleg met de inmiddels gevonden koper zal nog een sokkel/console worden bij gemaakt.

Dubbele foliot

Zoals veel Japanse klokken heeft de klok een dubbele foliot in combinatie met een dubbel schakelrad (afb. 3). Japan verdeelde immers de het etmaal in tweemaal twaalf uren, waarbij de lengte

Frans/Zwitserse religieuse

Van geheel andere orde is een religieuse uit het einde van de zeventiende/begin van de achttiende eeuw. Het uurwerk heeft een looptijd van twee dagen en is uitgevoerd met cyclõide boogjes, gaand- en slagwerk op één veerton. Bijzonder voor een vroege Franse klok is het zaagslagwerk met repetitie.

Voor een Franse religieuse is de opening onderaan de wijzerplaat ongebruikelijk te noemen (afb. 4). Mouthaan veronderstelt echter, dat dit de originele situatie is.

Een belangrijke aanwijzing hiervoor zijn de twee steuntjes die de wijzerplaat aan de onderzijde vasthouden. Ook wijst niets erop, dat de wijzerplaat ooit is ingekort, of dat het kastje aan het uurwerk of de wijzerplaat is aangepast. De herkomst van de maker zou een aanknopingspunt kunnen zijn. Deze klok is blijkens de signatuur op de achterplaatje gemaakt door Bobillier, een Zwitser die zich in het Franse Besancon heeft gevestigd (afb. 5). Volgens de bekende dictionnaire van Tardy is hij daar in 1703 als burger ingeschreven. Wellicht was Bobillier, voordat hij zich in 1703 in Besancon vestigde, afkomstig uit het Zwitserse deel van

Afb. 2 (links)

De inscriptie in Japanse karakters die de maker en de datum van de vervaardiging prijs geeft.

van deze uren afhankelijk was van licht en donker. De lengte van de uren wordt derhalve door het seizoen bepaald. De ene foliot is er voor de daguren, de andere voor de nachtelijke uren.

Zowel 's ochtends als 's avonds wordt van foliot gewisseld. Dit geschiedt door een vinger op de sluitschijf. Wanneer de klok zes maal heeft geslagen, wordt door deze vinger een as verdraaid. Op deze as zit een aantal nokken. Telkens als deze nokkenas wordt verdraaid, wordt de ene foliot uit de ingrijping met het schakelrad gedrukt en wordt de tweede foliot juist in ingrijping met het andere schakelrad gebracht. Dit wordt gerealiseerd doordat de nokkenas, via een lichtertje, de spil van de ene foliot omhoog drukt (uit ingrijping) en de andere de gelegenheid geeft te zakken (in ingrijping). Niet alleen het uurwerk, ook de kast van deze klok is van hoog niveau. De voet en de randen zijn ingelegd met zilver en messing. Hoe komt een Nederlandse handelaar aan zo'n exclusieve Japanse klok? Mouthaan: "Ik kwam in contact met iemand die deze klok van de nazaten van een voormalige Belgische ambassadeur in Japan heeft gekocht. Het schijnt dat deze diplomaat indertijd een collectie Japanse klokken had aangelegd en de erfgenamen hebben deze na zijn overlijden weer in de handel gebracht."

Afb. 3

Blik in het uurwerk van de bijzondere Japanse klok waarin duidelijk is te zien dat de klok een dubbel schakelrad heeft.

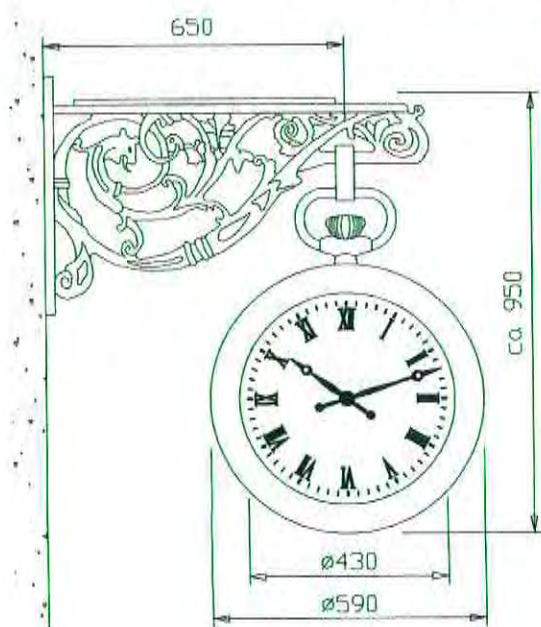
van Os Uurwerken

*Als een uurwerk meer
aangeeft dan alleen de tijd*

N.J.U. Erkend

*Verkoop van uurwerken - Reparatie en Onderhoud
Leverancier van buitenklokken*

Dubbelzijdige Boulevardklok

*Hoogte : 3,40 m
Wijzerplaat : Ø 60 cm
Constructie : gietijzer
Kleur : antiek groen*

Vestzakhorloge

*Toepassing : Buitengebruik
Uitvoering : Dubbelzijdig DCF
Kroon en beugel : Messing uitvoering gepolijst
Verlichting : TL rond
Materiaal behuizing : Dubbelwandig aluminium
Kleur behuizing : Kleur Rall in overleg
Type wijzerplaat : Romeinse indeling
Kleur wijzerplaat : Wit met zwarte opdruk
Leesafstand : ± 75 meter
Voeding : 220 volt*

van Os Uurwerken - Bisschopsmolenstraat 235 - 4876 AM Etten-Leur - Tel/Fax: 076-5037822
e-mail: van.os.uurwerken@planet.nl voor meer info: www.vanosuurwerken.nl

Heeft U nog vragen, wij zitten slechts één telefoontje van U vandaan

*Afb. 4
Religieuse in gezwart houten kastje.
De met fluweel overtrokken wijzerplaat
loopt niet geheel tot de onderzijde door.*

*Afb. 5
Achterplaatje van de religieuse met onderaan
de signatuur Bobillier à Besancon.*

de Jura. Zwitserse klokken uit die tijd hebben dikwijls een wijzerplaat, die niet geheel tot aan de onderkant van de kast doorloopt. Het zou kunnen dat Bobillier zijn werk met een Zwitserse inslag, in Frankrijk heeft voortgezet.

Een andere mogelijkheid is, dat er in die regio al beïnvloeding over en weer was. Tardy geeft bijvoorbeeld in deel I, pag. 134 een afbeelding van een soortgelijke Zwitserse klok.

Een curieus detail aan de achterzijde van het kastje is een rood lakstempel. Mouthaan vermoedt dat dit het restant van een oude belastingzegel is.

Venema Antiques

IN- EN VERKOOP VAN O.A.:

**KLOKKEN
SCHILDERIJEN
MEUBELEN**

Rijksweg 17
6996 AA Drempt / Holland

Telefoon 0313 - 412537
E-mail: janvenema@planet.nl

Openingstijden:
maandag / vrijdag
9.00-18.00 uur
zaterdag
9.00 - 16.00 uur

M.H. Schreurs, antiquair

RIKSGEDIPLOMEERD UURWERKMAKER
STADSUURWERKMAKER

Catharinastraat 40-42
4811 XJ BREDA
Tel./Fax +31 (0)76 5219024

Geopend:
maandag t/m vrijdag 09.00 tot 18.00 uur en zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

door: Gemke W.M. Jager

In memoriam

In juli bereikte ons het verdrietige bericht dat de heer jhr.ing. H.W. van der Wyck was overleden. In het vorige nummer van TIJDSchrift hebben wij de schenking van zijn complete collectie klokkenboeken nog gememoreerd. De heer van der Wyck was altijd bijzonder betrokken bij het reilen en zeilen van het Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum. Regelmatig stuurde hij krantenartikelen op als het museum weer ergens werd genoemd, bijvoorbeeld in het Financieel Dagblad. Zijn grote passie was de zonnwijzer. In 1990 schreef hij de tekst voor het Museumtijdschrift nr. 9 over de collectie zonnwijzers van het museum onder de titel De zon heeft de tijd. Een "evergreen" in de museumwinkel is het boekje van zijn hand Het ABC van de zonnwijzer. Hij was een trouw bezoeker van de ledenvergaderingen en lezingen van de Klokkenvrienden. De laatste tijd liet helaas zijn gezondheid niet meer de reis naar Schoonhoven toe. Wij zullen Herman niet alleen missen als onze vraagbaak, maar vooral ook om zijn aimabele persoonlijkheid en oprechte belangstelling. Wij wensen zijn vrouw Diny heel veel sterkte toe.

Nieuwe collectiebeheerder

Onze conservator, Rosalie van Egmond, heeft na zes jaar met veel plezier in het museum gewerkt te hebben, te kennen gegeven dat zij het museum wil verlaten per 1 augustus 2008. Inmiddels heeft er een afscheids High Tea plaatsgevonden, waarbij de staf, vele vrijwilligers en de voorzitter van de Vereniging van Vrienden van het Klokkenmuseum aanwezig waren. Er is onmiddellijk een sollicitatieprocedure in gang gezet voor haar opvolging. Met vreugde kunnen wij mede delen dat per 1 oktober in de functie collectiebeheerder is aangenomen: Arjenne Bouwknegt. Zij heeft behalve de Vakschool in Schoonhoven, ook de museumopleiding (Reinwardt Academie) aan de Hogeschool voor de Kunsten in Amsterdam gevolgd en bovendien zes jaar museumervaring.

GAAN VOOR GOUD, Olympische tijden

Deze expositie vindt plaats van 22 juli tot en met 15 oktober 2008, achterin de Klokkenzaal. In het kader van de Olympische Spelen schenkt het Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum aandacht aan het thema TIJDMETING IN DE SPORT. Vanaf het moment dat op 08-08-08 om 8 uur 's avonds de Olympische Spelen in Beijing van start zijn gegaan, draait alles om de vraag wie de beste sportieve prestatie levert en wie de beste tijd neerzet. Een nauwkeurige en betrouwbare tijdmeting is daarbij van het allergrootste belang.

Afb. 1

Al sinds 1932 vindt de Olympische tijdmeting met Omega stopwatches plaats. Dit exemplaar is geleverd door Elka Watch Cy in Amsterdam.

In Beijing is Omega Official Timekeeper. Het Zwitserse merk neemt deze taak voor de 23ste keer op zich. Voor het eerst deden ze dat tijdens de Olympische Spelen van Los Angeles in 1932. Toen stuurde Omega dertig stopwatches en één horlogemaker. De tijdmeting was daarmee naar volle tevredenheid van de organisatie geregeld. 75 Jaar later is er veel veranderd in de sporttijdmeting. In Beijing is er sprake van een enorme logistieke inspanning. Er zijn nu 450 medewerkers en 420 ton aan apparatuur aanwezig, waaronder bijna 400 scoreborden. De Official Timekeeper is tegenwoordig namelijk niet alleen meer verantwoordelijk voor de tijdmeting, maar zorgt er ook

Afb. 2

Advertentie van Omega uit 1932 met de aanprijzingen Force (kracht) en Beauté (schoonheid)

v.d. GEVEL FOURNITUREN & GEREEDSCHAPPEN

- Fournituren voor zowel moderne als antieke klokken
- Alle handgereedschappen en machines.
(o.a. het gehele Bergeon-assortiment)
- Schoonmaakvloeistoffen.
- Zeer groot assortiment opwindveren.
- Complete uurwerken.

VOF v.d. GEVEL FURNITUREN & GEREEDSCHAPPEN

Zellerstraat 102
5011 ES Tilburg
Telefoon: 013-4553963
Fax: 013-4553225

voor dat sporters en publiek de tijden én resultaten te zien krijgen. Daarnaast zorgt de Olympische tijdmeting voor de gegevensverwerking en levert alle resultaten aan de gedrukte media, de tv en het internet. Op die manier kan een miljoenenpubliek over de hele wereld meeleven met de strijd om de Olympische medailles. Het museum schetst in de expositie GAAN VOOR GOUD, Olympische tijden niet alleen een beeld van 75 jaar Omega sporttijdmeting, maar presenteert ook stopwatches, chronografen en sportieve zak- en polshorloges zowel uit de eigen collectie als uit diverse particuliere verzamelingen.

Tentoonstelling over autoklokjes

Van 16 december 2008 tot en met 17 mei 2009, in de expositieruimte op de begane grond. Het museum gaat een tentoonstelling organiseren over 100 jaar autoklokjes en aanverwante zaken. Daarin worden stukken getoond uit de verzamelingen van Loek Rijsenbrij en de onlangs overleden Hans Helldörfer. Beide collecties vullen elkaar prachtig aan. Zoals uit het interview door E.H. Glasius met verzamelaar Loek Rijsenbrij bleek (onlangs verschenen in TIJDSchrift 07/4) is er van alles te ontdekken en te beleven op het gebied van autoklokjes. In de beginjaren van de automobiel waren klokjes een luxe artikel, waarvoor de koper vaak een forse prijs moest neertellen. Er bestonden losse klokjes en dashboardklokjes, mechanische en later ook elektrische exemplaren. Met de komst van de elektronica vond er een ware ommekeer plaats. Na ruim honderd jaar vormen de oude exemplaren een interessant verzamelobject. Aangevuld met tachografen, taximeters en parkeermeters wordt het een boeiende expositie, waar een breed publiek (met de auto?) op af zal komen.

Noteer vast in uw agenda

De opening vindt plaats op maandag (!) 15 december 2008 om 16.00 uur door de heer mr. G. van Woerkom, hoofd directeur van de ANWB. Klokkenvrienden zijn van harte welkom.

Programma 2008

Tentoonstellingen en presentaties

22 mei t/m 23 november

VERGETEN GENERATIE, modern Nederlands zilver 1945-1975

22 juli t/m 15 oktober

GAAN VOOR GOUD, Olympische tijden

3 oktober 2008 t/m 18 januari 2009

R125, aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt

16 december t/m 17 mei 2009

100 jaar AUTOKLOKJES (werktitel)

Culturele Zondag

21 september en 19 oktober: 13.30 -17.00 uur

Speciale activiteiten

Nationale Zilverstad Symposium

Maandag 1 december: 9.30 – 16.30 uur

De Nacht van het Zilver

Zaterdag 13 december: 17.00 – 24.00 uur

Opening tentoonstelling Autoklokjes

Maandag 15 december: 16.00 uur

Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum

Kazerneplein 4

2871 CZ Schoonhoven

Tel. 0182-385612

info@nvgzilver.nl

www.nvgzilver.nl

Openingstijden: di. t/m zo. 12.00 tot 17.00 uur

1ste Kerstdag, Nieuwjaarsdag en Koninginnedag: gesloten

VERENIGINGSNIEUWS SCHOONHOVEN

door: A.M.J. Schueler

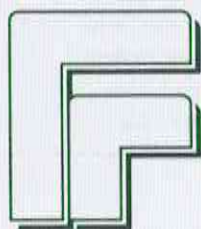
Op 25 juni zijn de nieuwe statuten bij de notaris gepasseerd. Er is nu ook een Huishoudelijk Reglement dat daarop is afgestemd en verder hebben we een Reglement Commissie Reizen.

Het bestuur is er nog niet in geslaagd een "Reisorganisator" te vinden, heeft u interesse, laat het dan aan de secretaris weten.

In het vorige TIJDSchrift werden drie te vormen werkgroepen genoemd:

1. Een groep die de mogelijkheden onderzoekt van een catalogus van de vaste collectie en die daaraan uitvoering geeft. Enige leden hebben zich gemeld.
2. Een "beoordelingscommissie" voor de restauratie van klokken uit de collectie. Hiervoor worden er nog gegadigden gevraagd.
3. Thematentoonstellingen. Voor de eerstvolgende tentoonstelling (uurwerken en reizen/vervoer) zijn er personen die uurwerken ter beschikking stellen. Maar nog steeds zijn gegadigden die mee willen denken over mogelijke tentoonstellingen of die willen helpen bij de inrichting ervan van harte uitgenodigd.

Friederichs, uw partner in winkel en werkplaats.

FRIEDERICHS BV

HORLOGE & KLOK
FOURNITUREN

TOSHIBA BATTERIJEN

ESA RUILUURWERKEN

GOUD & ZILVER
FOURNITUREN

GEREEDSCHAPPEN
& MACHINES o.a.

ELMA
BERGEON
METTLER
GREINER-VIBROGRAF
HERAEUS
RENFERT
ETIC
MULTIFIX
WALDMAN

WEKKERS, KLOKKEN
& HORLOGES o.a.

KIENZLE
PETER
ESGE
SCHMECKENBECHER
HANHART
EUROPA
ELITE
SCHMID-SCHLENKER
BARIGO
CLAUDIO CALLI

HAGERTY
ONDERHOUDS-
MIDDELEN VOOR
GOUD EN ZILVER

Stand Jaarbeurs
Beatrixgebouw 2E 515.
Tel.: (030) 2941501
Fax: (030) 2944214

Nijverheidsweg 15,
Postbus 16,
2100 AA Heemstede
Tel.: (023) 5232723
Fax: (023) 5232740

Lezingen

Zaterdag 24 januari 2009

Aanvang: 14.00 uur

De heer J. Beringen houdt een presentatie over: "De ontwikkeling van de marinechronometer van 1714 tot 1942". Zoals op de laatste jaarvergadering besproken, is geprobeerd deze lezing niet te laten samenvallen met het weekeinde van de "Rikketikbeurs", die gepland staat op zondag 18 januari 2009.

Algemene jaarvergadering zaterdag 18 april 2009

De jaarvergadering van de Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven wordt gehouden op: 18 april 2009 in het museum, Kazerneplein 4

Deze jaarvergadering is alleen toegankelijk voor leden van de Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven.

Aanvang: 11.00 uur

Zaterdag 18 april 2009

Aanvang: 14.00 uur

Zoals gebruikelijk is er na de algemene jaarvergadering een lezing gepland.

De lezingen zijn toegankelijk voor alle leden van de Verenigingen die tezamen de Federatie Klokkenvrienden vormen en vinden plaats in het Goud-, zilver- en Klokkemuseum, Kazerneplein 4 te Schoonhoven of in een nabijgelegen locatie. De jongste informatie hierover vindt u onder <http://www.fed-klokkenvrienden.nl>.

MUSEUMNIEUWS ZAANDAM

door: C.A. Grimbergen

Tentoonstelling

Het Museum organiseert dit najaar 2008 (van 10 oktober t/m 30 november 2008) een thematentoonstelling over de Nederlandse bijdrage aan de ontwikkeling van de scheeps-chronometer ten behoeve van plaatsbepaling op zee "De Lengten van Oost en West; Nederlandse bijdragen aan de tijdmeting op zee en de cartografie". Zie hierover een artikel elders in dit nummer.

Inbraak Museum

Zoals u wellicht al via de media heeft vernomen, heeft in de nacht van vrijdag 8 op zaterdag 9 augustus een brute inbraak plaatsgevonden in het Museum van het Nederlandse Uurwerk in Zaandam. De inbrekers forceerden de toegangsdeur van het historische pand, maar werden dankzij het inbraakalarm snel betrapt. Ze waren wel in staat twee waardevolle tafelklokken mee te nemen en een derde ernstig te beschadigen. Het betreft een Hollandse Tafelklok, gesignd

Steven Hoogendijk Rotterdam (op wijzerplaat) uit ca 1735 (in bezit van het door Steven Hoogendijk opgerichte Bataafsch Genootschap) en een Hollandse Tafelklok van Gerrit Knip, gesignd G:t Knip, Amsterdam (op wijzerplaat); Gerrit Knip Amsterdam (op achterplaat) uit ca 1755. De beschadigde klok is een Hollandse Tafelklok met Speelwerk, gesignd Gerrit Rensman Fecit Swolle, uit ca 1740.

Na het sporenonderzoek van de politie hopen wij dat deze twee unieke uurwerken zullen kunnen worden achterhaald. De diefstal is direct gemeld bij het Art Loss Register.

British Horological Institute

Het oudste gezelschap van klokkenliefhebbers ter wereld, het British Horological Institute, bestaat dit jaar 150 jaar en dit werd uitgebreid gevierd in Upton Hall. Dit plaatsje, vlakbij Newark in Nottinghamshire (UK), is sinds 1972 de vestigingsplaats van dit instituut en klokkemuseum. Afgelopen juni (6 t/m 8) waren hier drie dagen met lezingen georganiseerd, die achtereenvolgens gingen over "In the footsteps of John Harrison", "Contemporary Watchmakers' Watches" en "Perfecting the pendulum". Het daaropvolgende weekeinde (13, 14 en 15 Juni) vonden de officiële feestelijkheden plaats (150th Anniversary Show) met o.a. veilingdeskundigen die antiek beoordeelden, een groots diner en de presentatie van de "150th Anniversary Clock". Voor een fotooverslag zie: <http://www.bhi.co.uk/150.html>.

Voor het symposium "Perfecting the pendulum" heeft ondergetekende de Nederlandse inbreng mogen verzorgen met een voordracht getiteld "Dutch Contributions to the Synchronisation of Pendulums". Deze lezing behandelde achtereenvolgens de historie van de twee slingerklokken, beginnend met de experimenten van Christiaan Huygens, vervolgens de Gravitiemetingen van Vening Meinesz (Delfts geodeet, met zijn jarenlange experimenten met twee-slingerzwaartekrachtmetingen op onderzeeërs van de Marine), daarna het recente onderzoek van Henk Nijmeijer (hoogleraar Theoretische Mechanica aan de TU Eindhoven) en tenslotte de bijdragen van de zelfbouwers van twee slingerklokken in Nederland (Hans de Zeeuw (zie TIJDSchrift september 2006) en Jan Pool).

Het was een bijzonder geïnteresseerd (en groot) gezelschap, dat genoot van de lezingen, discussies en uitstekende lunches en diners in de "Marquee" (een witte feesttent voor meer dan 150 personen die in de prachtige tuin was opgesteld). Komend jaar zullen er nog symposiumverslagen verschijnen over de verschillende interessante uurwerklezingen die tijdens deze zeer geslaagde viering van het 150-jarig bestaan zijn gehouden.

Digitale boekenwinkel

Zoals ook al vermeld in het vorige Museumnieuws, is er op onze website <http://www>.

TOINE DAELMANS LUIDKLOKKEN & TORENUURWERKEN

Wevestraat 30
5708 AG Helmond (Stiphout)
Telefoon: 0492-545577
Email: info@daelmans.com

Reparatie, revisie, verkoop
en levering van luidklokken
& torenuurwerk-installaties

mnuurwerk.nl onder het kopje "Museum Shop", een lijst te vinden (evt te downloaden) met boeken over uurwerken (672 banden), die via het museum zijn te verkrijgen. Het gaat om boeken van hoge kwaliteit over allerlei onderwerpen uit het aandachtsveld uurwerken en horloges. U kunt de boeken ook tijdens de openingsuren in het Museum komen inzien.

De Boekenhoek

Voor wie meer wil weten over scheepschronometers is uitgebreide literatuur beschikbaar. In het kader van onze komende tentoonstelling wordt een aantal boeken over dit onderwerp toegelicht. In een volgend nummer van het TIJDSchrift zal worden ingegaan op boeken die een ander onderwerp uitdiepen.

Gegevens over het museum zijn ook te vinden op het INTERNET via de website van het Museum: <http://www.mnuurwerk.nl/> en via de website van de Horological Foundation: <http://zaandam.klokenmuseum.info/>.

Historische gegevens van Nederlandse uurwerken en voorbeelden uit museale en particuliere collecties zijn te vinden op de website www.tijdvoor-klokken.nl

Museum van het Nederlandse Uurwerk
Zaanse Schans - Zaandam
Tel.: 075-61 79 769.
Openingstijden:
Dinsdag t/m Zondag 11.00 - 17.00 uur

BEURZEN

Rikketik

Zondag 19 oktober 2008

2009

Zondag 18 januari

Zondag 19 april

Zaterdag 18 juli

Zondag 18 oktober

In Euretco Expocenter
Meidoornkade 24 Houten bij Utrecht
(aan A27, afrit 29 Houten)

10.00 - 16.00 uur

Rikketik uurwerken
024-3236475
www.rikketik.nl

VERENIGINGSNIEUWS ZAANDAM

Klok contact dagen

Het bestuur heeft de volgende data vastgesteld:

Zaterdag 8 november 2008

Zaterdag 14 maart 2009

Beide dagen beginnen 's morgens om 10 uur.

Verenigingsnieuws AHS

Zaterdag 4 oktober

Bring and discuss

13.30 u. restaurant De Engel, Houten

Donderdag 23 oktober

Voorbezichtiging om 14 u. voor de veiling van 29 oktober bij Sotheby's, Amsterdam

Zaterdag 29 november

Lezing door Bob Jürgens over Japanse klokken

13.30 u restaurant de Engel Houten

VERENIGINGSNIEUWS AHS

Zaterdag 4 oktober

Bring and discuss

13.30 u. restaurant De Engel, Houten

Donderdag 23 oktober

Voorbezichtiging om 14 u. voor de veiling van 29 oktober bij Sotheby's, Amsterdam

Zaterdag 29 november

Lezing door Bob Jürgens over Japanse klokken

13.30 u restaurant de Engel Houten

Kleine annonce

Aangeboden: Ambachtelijk handgeknoopt knobbelkoord voor uw antieke klok.

Vlaskoord of hennepkoord in de kleur naturel of groen. Diameters van 4 tot 9 millimeter.

M. Penso, tel. 055-5768426, bij voorkeur tussen 17.00 en 19.00 uur.

KLOKKEN-/HORLOGE BEURZEN

Nederland

Rikketik

2008

Zondag 19 oktober 2008

2009

Zondag 18 januari

Zondag 19 april

Zaterdag 18 juli

Zondag 18 oktober

In Eureco Expocenter
Meidoornkade 24 Houten bij Utrecht
(aan A27, afrit 29 Houten)

10.00 – 16.00 uur

Rikketik uurwerken

024-3236475

www.rikketik.nl

België

2008

Antwerpse uurwerkenbeurs

Zondag 28 september

www.uurwerkenbeurs.be

Duitsland

2008

Uhren Technik Börse München

Zondag 7 september

www.eurotime-watchfair.com

Düsseldorfer Uhren- und Schmuck-Börse

Zondag 14 september

www.uhrenboerseduesseldorf.de

Uhrenmarkt Hamburg

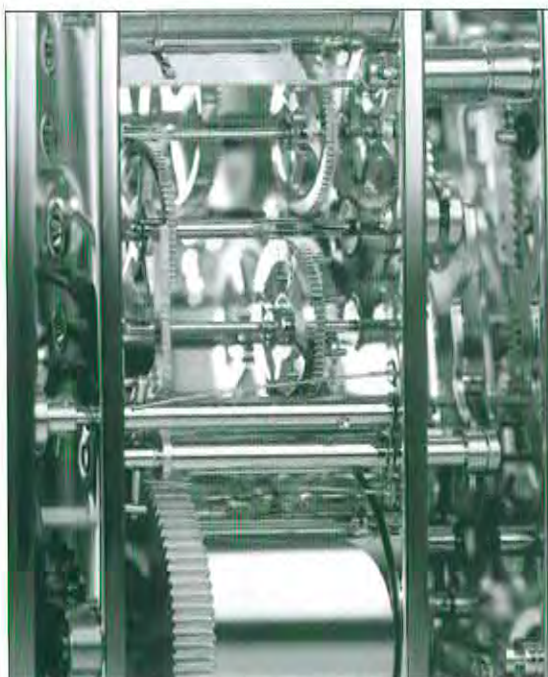
Zondag 21 september

www.uhrenmarkt-hamburg.de

Essen Uhren & Schmuck Börse

Zondag 28 september

www.hansenmaerkte.de

A. GAEMERS CHRONOMETRIE
*Exclusieve uurwerktechnieken
sinds 1877*

Specialist in het
taxeren, leveren, repareren en restaureren
van antieke en historische uurwerken.

Tevens een groot assortiment historische
uurwerken en onderdelen van de bekende
Zwitserse horlogemerken voorradig.

Bezoek onze website www.gaemers.nl
voor meer informatie.

Bij koninklijke beschikking
hofleverancier

openingstijden atelier donderdag en vrijdag van 12.00 tot 17.00 uur

Den Burghstraat 34

2275 TN Voorburg

telefoon: 070 3463868 fax: 070 3637982

e-mail: chronometrie@gaemers.nl

gecertificeerd register
taxateur

MOUTHAAN ANTIEKE UURWERKEN

Speciaalzaak voor de restauratie & verkoop van antieke uurwerken,
is op zoek naar een:

KLOKKENMAKER M/V

Wat bieden wij: Een goed geoutilleerde werkplaats en een prettige werkomgeving in 't Gooi.

Wat vragen wij: Een vakdiploma, werk-ervaring, een niet-roker, flexibiliteit, vasthoudendheid, leergierigheid en een goed humeur.

Heb je zin, spreekt dit je aan?

Maak dan een afspraak en kom langs!

Ben je toe aan wat anders?

Schrijf een brief of stuur een e-mail!

Wil jij je eerst oriënteren?

Bezoek dan onze website!

Of bel op en vraag naar Geert Mouthaan.

Adres:

Mouthaan Antieke Uurwerken,

Marktstraat 32, 1411 EA NAARDEN.

Telefoon: 035-694.08.43

WWW.MOUTHAANKLOKKEN.NL INFO@MOUTHAANKLOKKEN.NL

Melenhorst ANTIEK

Rijksstraatweg 167
7391 ML Twello
Tel 0571 273951

Zie onze uitgebreide website:
www.melenhorst-antiek.nl

Enorme keuze in
allerlei antieke
klokken.
Allen deskundig
gerestaureerd.

Onder andere:
Comtoises
Friese klokken
Lantaarnklokken
Pendules
Reiswekkers
Schoolklokken
Staande klokken
Tafel klokken

Eigen restauratie
atelier voor meubelen
en klokken.

Opti BF 16 Vario
 Ideale boor/freesmachine voor hobbyisten en modelbouwers. Elektronisch traploos regelbare aandrijving van 100-3000 min⁻¹.
 Spilopname: mk2/m
 10 Tafelafmeting (lxb):
 400 x 120 mm

€ 695,00

Opti BF 20 Vario
 Ideale boor/freesmachine voor de veeleisende modelbouwer. Elektronisch traploos regelbare aandrijving van 100-300 min⁻¹. Spilopname mk2/m 10
 Tafelafmeting (lxb):
 500 x 180 mm
 Digitale uitlezing op de pinoleen
 Ingebouwde verlichting

€ 995,00

BF 20L Vario
 Lange tafelluitvoering

€ 1.095,00

JET HVBS-56M

Zaagdikte 125 mm
 3 snelheden voor het zagen van uiteenlopende materialen 20 / 30 / 50 m/min.
 Instelbare aanslag voor seriewerk

€ 299,00

JSSG-10 Natslijper

Variabel toerental: 90-150 omw/min.
 Afmetingen (lxbxh): 406 x 305 x 330 mm
 Slijpsteen: ø 250 x 50 x ø 12 mm

€ 275,00

Optimum D180 x 300 Vario

Traploze toerental van 150-1250 min en 300-2500 min.
 Afstand tussen de centers: 300 mm

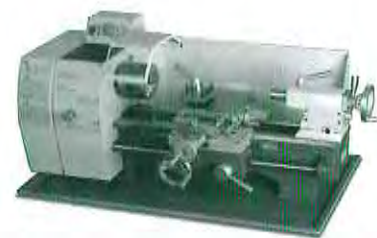
€ 799,00

Quantum D210 x 400 Vario

De ideale modelbouwers draaibank met variabel toerental.
 Afstand tussen de centers: 400 mm
 Spindel doorlaat: 21 mm

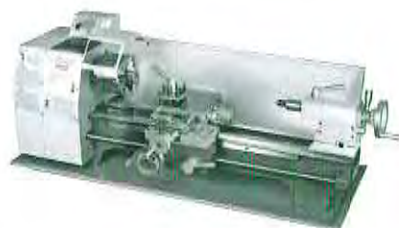
€ 1195,00

Quantum D250 x 550

Toerental van 125-2000 min⁻¹
 550 mm t.d.c.
 Spindel doorlaat: 21 mm

€ 1095,00

JET BD-8

Variabel toerentalbereik van 100-2000 omw/min. met voor/achter rotatie
 Digitale uitlezing
 450 mm t.d.c.
 Spindel doorlaat: 20 mm

€ 1195,00

JET BD-7

Variabele toerentalregeling met digitale uitlezing. 300 mm t.d.c.
 Spindel doorlaat: 20 mm
 Toerentalen spindel: variabel: 100-1200 / 300-3000 omw/min.

€ 599,00

VDH
 MACHINES &
 GEREEDSCHAPPEN B.V.

Texasdreef 8
 3565 CL Utrecht
 Telefoon: (030) 296 32 70
 Fax: (030) 293 66 00

E-mail: info@vdh bv.nl

www.vdh bv.nl

Zuid Duits / Zwitsers hangklok, circa 1600
h. 49cm, b. 22cm, d. 24cm.

TOEBOSCH

ANTIQUES

BLARICUM

SPECIALISTS IN CLOCKS, MUSICALBOXES AND BAROMETERS

Inkoop/Verkoop

MARCEL TOEBOSCH

Dorpsstraat 1
1261 ES Blaricum
Tel. +31 (0)35-5384090
Fax +31 (0)35-5384091
Mob. +31 (0)653-211641

www.toeboschantiques.com
info@toeboschantiques.com

Antiek import Budde

ANTIEKE KLOKKEN

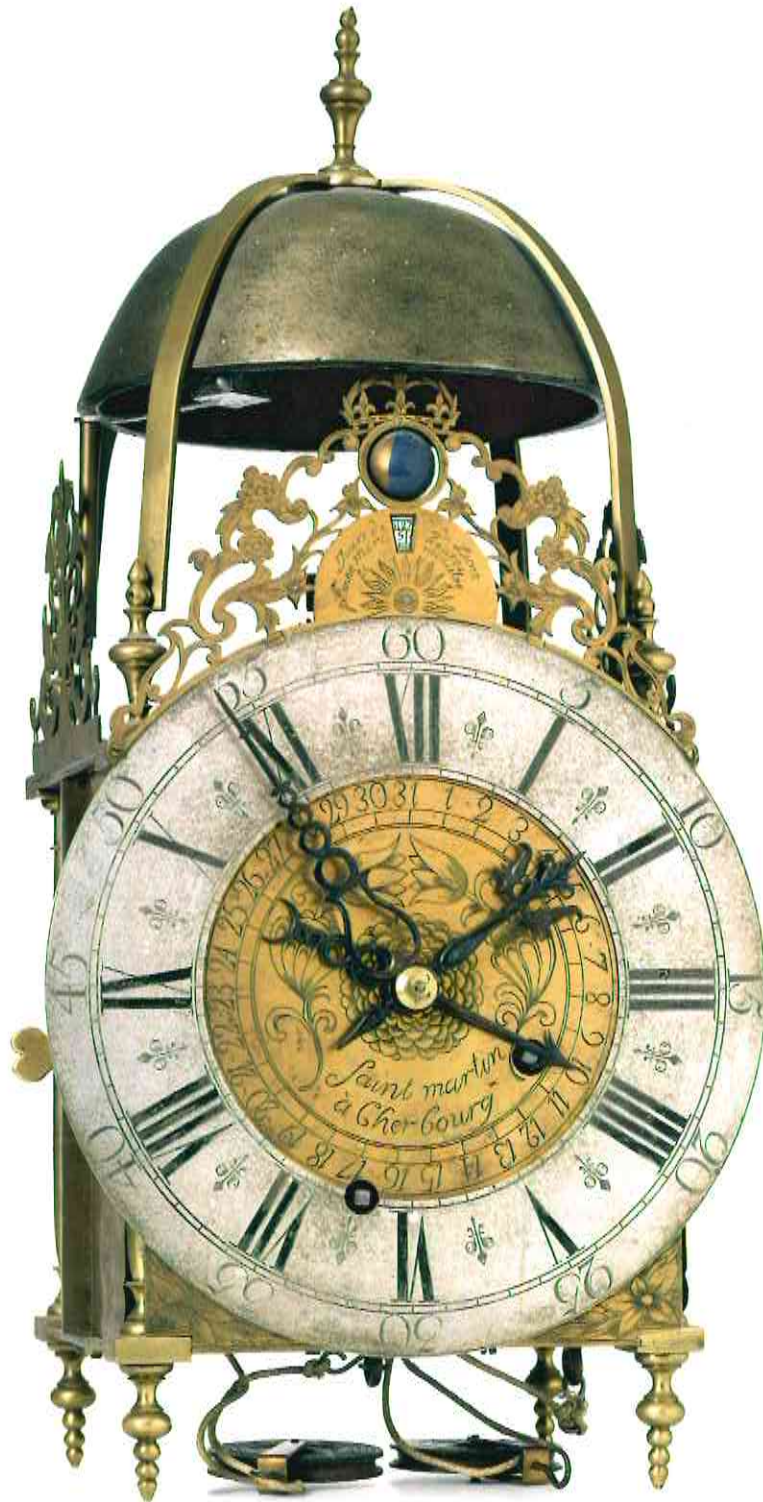
*BOULLE inleg-techniek, VERGULDEN, VERZILVEREN,
LAQUE-doré en PATINEREN*

INKOOP - VERKOOP - RESTAURATIE

Biesterweg 74 - Eindhoven, Telefoon 040-2115764

Een Franse lantaarn klok met kalender, St. Martin Cherbourg, 2e helft 18e eeuw

RICHTPRIJS €12.000-15.000

Sotheby's EST. 1744

Clocks

VEILING 29 OKTOBER 2008 | INL. JOS MEIS 020 550 2229 | DE BOELELAAN 30 1083 HJ AMSTERDAM | SOTHEBYS.COM